

ȘCOLI ȘI DASCĂLI

Gimnaziul Vasilian (1828-1835)

Prima „școală înaltă” în limba română din Moldova

Educația tinerilor constituie un indicator al nivelului de civilizație la care a ajuns o comunitate, iar accesul acestora la sistemul de învățământ reprezintă, poate cel mai fidel, fresca unei societăți, indiferent de epocă. Acesta este unul dintre motivele care m-au determinat să analizez contextul deschiderii și evoluția unor instituții cu rol educativ din Iași. În alegerea temelor, un rol

important l-a jucat și desfășurarea activității în domeniul educației istorice la nivel liceal, într-o instituție care are privilegiul de a fi cea mai veche din Moldova (Colegiul Național), descinzând din Gimnaziul Vasilian.

Prima „școală înaltă”¹ cu predare în limba română din Moldova (Gimnaziul Vasilian) a fost organizată în deceniul trei al secolului al XIX-lea, în contextul în care, în urma revoltei din 1821, multe dintre instituțiile de învățământ își încetaseră activitatea, iar cele cu predare în limba greacă, printre care se numără și Academia domnească, au fost desființate prin firman împărătesc². Deși, în cele mai multe studii, realizate până în prezent, este menționat faptul că școala și-a deschis porțile la 23 ianuarie 1828, apreciem că problematica trebuie nuanțată deoarece primele demersuri s-au făcut mult mai devreme și pentru că a fost organizată treptat.

Astfel, în perioada în care s-a aflat la Viena în calitate de agent diplomatic (1822-1827), *Gheorghe Asachi* a continuat campania începută în perioada anterioară în favoarea școlilor naționale, solicitându-le boierilor moldoveni sprijin pentru modernizarea legislației și fonduri pentru redeschiderea instituțiilor din Iași. Deși mulți dintre aceștia erau sceptici în privința realizării unui astfel de proiect, îndemnându-l pe înaltul cărturar să renunțe (Alexandru Beldiman îi scria lui Gh. Asachi, la 28 februarie 1823: „În consecință, am judecat că meritați pe deplin un loc la casa de nebuni, unde veți avea ocazia să observați că nebunia celor care sunt închiși nu diferă decât în aparență de nebunia celor care se mișcă liber pe scena lumii. Astfel, renunțați la speranța dumneavoastră și iubiți”³), a continuat demersurile, în 1825 reușind să deschidă o școală începătoare la Trei Ierarhi, avându-l ca dascăl pe Ioan Silvescu.

¹Sintagma „școală înaltă” este folosită în documente pentru a desemna instituțiile de învățământ care cuprindeau cursurile echivalente învățământului secundar și superior din zilele noastre.

²Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, București, 1960, pp. 282-283.

³V. A. Urechia, *Istoria școlilor de la 1800-1864*, vol. IV, București, Imprimeria Statului, 1901, p. 227.

Aceasta a funcționat și în perioada următoare, în 1826 mitropolitul însărcinându-l pe Gheorghe Săulescu - care fusese trimis la studii la Viena - să conducă instituția, iar în 1827 desfășurându-și activitatea trei profesori - unul grec, al cărui nume nu este menționat, preotul Ioan (Silvescu) și dascălul Gheorghe (Săulescu)⁴.

Când reorganizarea învățământului din Iași începea să prindă contur, orașul a fost cuprins de focul cel mare din 19 iulie 1827, care a mistuit complet clădirile fostei Academii domnești și parțial chiliile de la Trei Ierarhi. Însă, la mai puțin de o lună de la acest incendiu, marii boieri au luat atitudine, întocmind o anaforă (15 august 1827) prin care au cerut reluarea străngerii fondurilor pentru școli în vederea construirii unei clădiri noi, în curtea mănăstirii Golia⁵. Pentru a grăbi deschiderea școlii, la 1 ianuarie 1828 a fost emisă o nouă anaforă, prin care se propunea ca instituția să își țină cursurile în cadrul mănăstirii de la Trei Ierarhi deoarece nu exista nici timp și nici bani suficienți pentru ridicarea unei clădiri noi⁶.

În ceea ce privește momentul redeschiderii oficiale a instituției, au fost formulate mai multe ipoteze (cea mai cunoscută fiind cea conform căreia evenimentul a avut loc la 23 ianuarie 1828), toate încadrându-se în intervalul 1 ianuarie 1828 - 1 mai 1828. Această situație a fost determinată de faptul că ultima propunere a fost făcută de către reprezentanții boierimii pe 1 ianuarie 1828, fiind aprobată formal de către domnitor cinci zile mai târziu, însă actul oficial a fost emis la 28 martie 1828, interval în care promotorii dezvoltării sistemului educativ organizau deja instituția. Enunțarea diverselor opinii reprezintă și o consecință a faptului că școala a fost organizată treptat, la 23 ianuarie 1828 fiind reînființată doar clasa elementară (clasa I din zilele noastre). Prima clasă normală a fost deschisă la 1 februarie, dată de la care au început să fie remunerați trei dintre profesori, respectiv Vasile Fabian, Gheorghe Săulescu și Ioan Silvescu, așa cum relevă lista cheltuielilor Casei Școlilor. În ceea ce privește organizarea primei clase de gimnaziu, aceasta a avut loc la 1 martie 1828, când au fost încheiate contracte cu trei dintre profesorii care urmau să predea la acest nivel de studii, ipoteză relevată și de raportul Epitropiei Învățăturilor Publice în care se menționează că „gimnazia s-a deschis la 1 martie 1828”⁷.

În cadrul clasei elementare, elevii învățau să scrie și să citească în limba română, întrebându-se în acest scop tabele lancasteriene, precum și cele patru operații ale aritmeticii, sub îndrumarea a doi dascăli, respectiv Teodor Verescu și Emanuel Halunga. Programul era de cinci ore pe zi (dimineața între 8 și 11 și după amiaza între 14 și 16), în prima parte a acestuia elevii învățând să scrie pe tăblițe de nisip, plăci de piatră sau tetrajele de hârtie, iar apoi să citească de pe tabele lancasteriene. După amiază, reluau activitatea de scriere pentru o oră, iar, în cealaltă parte a timpului, programul elevilor era diferit, unii dintre ei citind, alții învățând cele patru operații matematice sau despre datoriile lor și din catehis⁸.

În cadrul clasei normale, elevii studiau limba română, catehismul, aritmetica,

⁴ *Ibidem*, vol. IV, p. 228.

⁵ Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. VII, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1886, pp. 93-95.

⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, pp. 229-230.

⁷ S. J. A. N. I., *Colecția Litere „Gheorghe Asachi”*, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33; Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, pp. 171-175, 182-185.

⁸ S. J. A. N. I., *Colecția Litere „Gheorghe Asachi”*, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33; Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, pp. 171-175, 182-185 și vol. XVI, pp. 383-385.

caligrafia și câteva științe începătoare, printre acestea numărându-se istoria, geografie și limba latină, lecțiile fiind ținute de Ioan Silvan Sachelarie și dascălul Gheorghe (cel mai probabil este Gheorghe Filipescu, atestat ca profesor al normei și în anul 1830)⁹. La cursurile gimnaziale, corespunzătoare învățământului secundar (respectiv clasele gimnaziale și liceale), elevii studiau limba română, limba latină, religia, filologia, biografia, logica, retorica, poezia, istoria, matematica, moralul, economia, istoria naturală, geografia, arheologia și mitologia. Toate aceste discipline erau predate pe parcursul a patru ani de studiu, de către profesori angajați prin contract, care aveau și obligația de a întocmi și manualele necesare, respectiv Gheorghe Săulescu, Vasile Fabian, Constandin Facaș¹⁰. Profesorii Gimnaziului Vasilian au fost aleși de către Epitropia școlilor dintre cei mai destoinici dascăli din Moldova, fiind apreciați pentru cunoștințele solide, dar și pentru faptul că aveau o reputație foarte bună. Pentru efortul depus primeau un salariu care varia între 1000 și 3600 de lei anual, în funcție de competență și numărul de ore, dar și locuință în incinta școlii, lemne pentru foc, lumânări, precum și câte o pâine și o oca cu vin în fiecare zi.

Pentru a asigura spațiul necesar funcționării Școlii de la Trei Ierarhi, domnitorul Moldovei a ordonat repararea chiliilor mănăstirii cu cheltuiala acestui lăcaș de cult, zidirea unor clădiri noi, dar și cumpărarea câtorva case din apropiere (care au fost achiziționate până în aprilie 1829). În aceste condiții, a fost asigurat spațiul necesar funcționării școlii, iar propunerea făcută inițial de a găsi o altă locație pentru clasele gimnaziale, a fost amânată. Tot din acest an, a fost înființată o bibliotecă și au fost achiziționate materialele didactice necesare, așa cum relevă lista cheltuielilor, în care erau prevăzute: „o broască la vivliotecă”, „cercuri cu cârlgele lor la Lancastru”¹¹.

Astfel, în urma eforturilor constante depuse de către membrii Epitropiei școlilor în frunte cu Gheorghe Asachi, Gimnaziul Vasilian și-a deschis porțile, desfășurându-și activitatea fără întreruperi, în ciuda evenimentelor politice din primăvara anului 1828, care au dus la ocuparea țării de trupele rusești. La 20 iulie 1828 a avut loc prima evaluare semestrială a elevilor, iar la 20 februarie 1829 s-a desfășurat primul examen public de sfârșit de an școlar, cel din urmă eveniment fiind relatat pe larg în presa din Țara Românească, dar și de ziarele din Franța, Rusia, Germania¹². Însă, din păcate, înainte de încheierea primului an școlar și organizarea examenului public, a izbucnit ciuma, care a dus la întreruperea activității didactice pentru un an, de la 1 iunie 1829 la 1 mai 1830.

În urma demersurilor făcute de Gheorghe Asachi, Mihail Sturza și Iordache Catargiu, cursurile Gimnaziului Vasilian au fost reluate de la 1 mai 1830¹³, instituția intrând într-o nouă etapă în care activitatea didactică a fost mai clar reglementată și extinsă prin introducerea unor discipline noi. La 22 aprilie 1830, cu o săptămână înainte de începerea cursurilor, a fost definitivat Regulamentul provizoriu pentru *Gimnazia Vasiliană*, care stabilea modalitatea de admitere, numărul claselor, obiectele de studiu,

⁹ *Albina românească*, nr. 6, 18/30 ianuarie 1830.

¹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 229.

¹¹ S. J. A. N. I., *Colecția Litere „Gheorghe Asachi”*, Litera O, dos. 0-130, fila 33-34; Gheorghe Asachi, *Question de l'instruction publique en Moldavie*, Iassy, 1858, p. 14.

¹² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 148 și vol. IV, p. 233.

¹³ S. J. A. N. I., *Colecția Litere „Gheorghe Asachi”*, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33.

programul, îndatoririle elevilor și atribuțiile dascălilor. Pentru a asigura o pregătire solidă și un climat de ordine și emulație, profesorii erau îndrumați să nu-i încarce inutil pe învățăcei cu informații nefolositoare și să se apropie de ei cu blândețe.

Printre noile discipline introduse se numărau cele de pravile, de limbi străine (greaca, rusa și franceza) și de „însemnarea planurilor”¹⁴, Gimnaziul Vasilian transformându-se într-o instituție în care tinerii puteau învăța de la scris și citit până la forme incipiente de studii universitare. Cursul de drept a fost susținut de către Christian Flechtenmacher, tânăr ardelean dintr-o familie de sași din Brașov, care studiasse la Viena. Deschiderea sa a fost un eveniment cu totul deosebit deoarece, pentru prima dată în Țările Române, se studiau legile în limba română. În ceea ce privește limbile străine, cea mai mare importanță era acordată francezei, care era studiată în fiecare zi câte două ore, cursul fiind susținut inițial de profesorul Étienne Mouton, băcan și consul al Franței, apoi de Charles Tissot. Limbile greacă și rusă erau predate de trei ori pe săptămână, de profesorul Gheorghe Terapianu, respectiv Vasile Peltechi, care a elaborat *Abecedarul ruso-românesc pentru învățătura începătorilor iubitori de știința acestei limbi*. Ceva mai târziu, din toamna anului 1830, s-a deschis cursul de limba germană, ținut de Samuel Botezatu, fost profesor la Școala normală din Cernăuți, iar la începutul anului 1831 s-a înființat o clasă de muzică de sub conducerea harpistului Paulicec (cele două cursuri erau susținute financiar de părinți)¹⁵. O parte dintre aceste lecții se suprapuneau, astfel încât elevii nu puteau studia și „învățătura însemnării planurilor” și limba greacă deoarece ele erau programate în același timp.

La numai două săptămâni de la redeschiderea Gimnaziului Vasilian, Gheorghe Asachi a fost trimis la Sankt Petersburg pentru redactarea *Regulamentului Organic*, însă școala a funcționat și în absența ilustrului referendar. Nici izbucnirea epidemiei de holeră (februarie 1831) nu a dus la închiderea școlii, aceasta funcționând până în luna mai, când au fost evaluați în grabă elevii din clasa I de gimnaziu, iar la clasele elementare și normale ierarhia a fost stabilită în funcție de notele obținute pe parcursul semestrului al II-lea¹⁶. La 1 iunie s-au făcut promoțiile, iar pentru a-i determina pe tinerii moldoveni să se dedice studiului, o parte dintre aceștia au fost premiați de către Epitropia școlilor, trei dintre absolvenții Gimnaziului fiind recompensați cu un ceas de argint, „ca unii ce știu a prețui vremea cea scumpă a tinereților, întrebuițându-o a se face folositori și mulțumitori fii ai patriei”¹⁷.

Al treilea an școlar, deschis la 8 octombrie 1831, a fost unul decisiv pentru învățământul din Moldova, în general, și Gimnaziul Vasilian, în special. La scurt timp după începerea cursurilor, a fost finalizat *Regulamentul Organic*, legea fundamentală prin care școlile erau transformate în instituții permanente, subordonate statului, în condițiile în care până atunci apăreau ca o binefacere și o milă a domnitorului¹⁸. Ulterior, a fost întocmit „Regulamentul instrucțiunii publice din Moldova”

¹⁴S. J. A. N. I., Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 41-43.

¹⁵*Albina Românească*, supliment la nr. 33, 4 mai 1830, p. 141; nr. 68 din 17 septembrie 1830; nr. 33, 4 iunie 1831, p. 74.

¹⁶V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 148, 157; A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova*, Iași, Tipografia Națională, 1885, pp. 37-38.

¹⁷*Albina Românească*, nr. 18, 4 iunie 1831, p. 69.

¹⁸*Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, Iași, Editura Junimea, 2004, pp. 336-337.

și s-a hotărât înființarea de școli începătoare de stat în orașele Roman, Huși, Galați, Focșani, Bârlad, Botoșani. Pentru că nu exista o instituție pentru pregătirea cadrelor didactice necesare, Gimnaziul Vasilian a devenit și un fel de școală pedagogică într-o formă incipientă, unde candidații au urmat cursuri intensive de pregătire teoretică, iar apoi cursuri practice¹⁹. Tot din acest an școlar, au fost primiți și 16 bursieri, întreținuți cu cheltuiala statului, cei mai mulți dintre ei aparținând clasei privilegiate, dar și fii de negustori sau de preoți. Printre aceștia se număra și Anastasie Fătu, care a urmat ulterior cursurile universităților din Viena și Paris, devenind doctor în jurisprudență și medicină, fiind primul medic al Institutului „Grigorian” din Iași, apoi medic primar la Spitalul Sfântul Spiridon²⁰.

Observând rezultatele obținute de către elevii Gimnaziului Vasilian la examenul din februarie 1832, Gheorghe Asachi a considerat că era momentul potrivit pentru transformarea acestuia într-o adevărată academie, așa cum prevedea Regulamentul Organic. Însă, demersurile făcute pentru angajarea dascălilor care să susțină cursurile de filosofie, matematică teoretică și practică, de economie rurală și veterinară, nu au dat rezultate, proiectul înființării academiei fiind amânat²¹.

Examenul public din vara anului 1832 a fost însoțit de o adevărată serbare școlară, la care au fost invitate peste 120 de persoane printre care se numărau reprezentanți ai elitei politice, ai Bisericii, armatei și negustori, Gheorghe Asachi încercând astfel să obțină sprijinul acestora pentru învățământ²². În sala frumos împodobită, au fost examinați mai întâi tinerii care au urmat cursurile de pedagogie pentru a obține un post de profesor la școlile ținutale, apoi ceilalți elevi ai Gimnaziului Vasilian, începând cu clasa elementară și până la cea gimnazială. Cea mai mare atenție a fost acordată evaluării elevilor de la clasele gimnaziale pentru a demonstra celor prezenți că „studiile înalte” pot fi parcurse și în limba română.

În perioada vacanței de vară, Epitropia școlilor a luat mai multe măsuri menite să ducă la îmbunătățirea activității didactice, printre acestea numărându-se tipărirea manualelor școlare în limba română, numirea pedagogilor și asigurarea unui confort sporit celor care erau găzduiți în școală, prin realizarea unor construcții în incinta mănăstirii de la Trei Ierarhi. Printre lucrările tipărite se numără *Întâile cunoștință de litere și de idei pentru tinerimea școlilor începătoare* (întocmită de profesorul Gheorghe Săulescu), care era un manual complex ce cuprindea alfabetul, dar și cunoștințe din cele mai diverse domenii, respectiv religie, morală, geografie, istorie²³. De asemenea, au fost editate manuale de *Matematică*, *Retorică*, *Logică*, *Arheologie*, precum și cărți începătoare pentru învățarea limbilor rusă, franceză și germană²⁴.

În cursul anului școlar următor, s-au luat măsuri pentru punerea în aplicare a prevederilor *Regulamentului Organic* cu privire la educația fiilor dregătorilor și a copiilor săraci pe cheltuiala statului. Deși s-au purtat ample dezbateri și au fost formulate numeroase plângeri din partea părinților privind numărul de locuri și condițiile

¹⁹V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 200, 212 și vol. IV, pp. 323-324, 337-342.

²⁰Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 198.

²¹*Albina Românească*, nr. 15, 21 februarie 1832; nr. 34, 1 mai 1832.

²²V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, pp. 334-335.

²³*Albina Românească*, nr. 60, 31 iulie 1832.

²⁴A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 44.

de admintere, această măsură a fost pusă în aplicare, tinerii admiși având asigurate locuința și hrana pentru a urma cursurile Gimnaziului Vasilian. Lista tinerilor intrați la institutul public scoate însă în evidență faptul că mulți dintre aceștia erau fiii sau rudele unor înalți demnitari cu funcții importante precum cea de președinte sau membru al Divanului, logofăt al justiției sau membru în Divanul judecătoresc, director al departamentului ministerului din lăuntru sau casier al Visteriei²⁵.

În vara anului 1833, s-a decis înființarea clasei a II-a a cursului normal și deschiderea unui curs de istorie naturală susținut gratuit de către doctorul Cihac, care a dorit astfel să contribuie la dezvoltarea învățământului public. Pe de altă parte, Gheorghe Asachi a trimis tineri moldoveni la studii în Austria în vederea formării profesorilor Gimnaziului Vasilian, respectiv pe Teodor Stamate, Anton Velini, Alecu Costinescu, C. Zefirescu, Năstase Fătul și Leon Filipescu. Ei au beneficiat de susținere financiară din partea statului, dar aveau obligația de a se pregăti temeinic pentru a acumula cunoștințele necesare și de a se întoarce în țară pentru a contribui la propășirea acesteia. În planul rezolvării problemelor legate de spațiile în care urma să se desfășoare activitatea instituției, care cuprindea acum și cursuri superioare, în 1834 au fost cumpărate casele lui Petrache Cazimir²⁶. Ulterior, cu prilejul recepției solemne de la palatul domnesc de la 1 ianuarie 1835, Gheorghe Asachi, alături de membrii corpului academic, au profitat de ocazie ca să-l determine pe domnitorul Mihail Sturza să grăbească deschiderea Academiei ieșene²⁷. Planul referendarului a dat rezultatele scontate, la 16 iunie 1835 având loc inaugurarea acesteia. Astfel, pentru învățământul din Moldova începea o nouă etapă în care cursurile superioare erau separate de cele secundare.

În concluzie, în ceea ce privește înființarea Gimnaziului Vasilian, primele demersuri s-au făcut la mijlocul deceniului al treilea al secolului al XIX-lea, însă proiectul a fost finalizat în anul 1828, când au fost deschise pe rând clasa începătoare (23 ianuarie), clasa normală (1 februarie) și clasa gimnazială (1 martie). Școala a funcționat fără întrerupere până la 1 iunie 1829, când cursurile au fost întrerupte din cauza epidemiei de ciumă, fiind reluate abia de la 1 mai 1830. Din acest an, instituția a fost din ce în ce mai bine organizată, numărul claselor a sporit, adăugându-se și cursurile extraordinare care vor constitui baza pentru viitoarea Academie Mihăileană. Astfel, cu toate că au existat numeroase probleme – legate de desfășurarea războiului, izbucnirea unor epidemii, instabilitate politică sau plecarea episcopului Gheorghe Asachi – școala a fost extinsă treptat și reorganizată în mai multe rânduri, respectiv în 1830 (prin punerea în aplicare a Regulamentului provizoriu), 1833 și 1835 (ca urmare a legilor elaborate în urma adoptării *Regulamentului Organic*). Ca urmare, primele cursuri academice s-au desfășurat în cadrul Gimnaziului Vasilian până când acestea au fost separate, punându-se bazele Academiei Mihăilene.

Prof. dr. Adriana RADU
Colegiul Național din Iași

²⁵ *Albina Românească*, nr. 63, 11 august 1832 și nr. 80, 9 octombrie 1832.

²⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 266, pp. 268-269.

²⁷ *Albina Românească*, nr. , 3 ianuarie 1835.